

چیستی زبان دین از دیدگاه اندیشمندان مسلمان

شش مفسر قرآن و شش دفتر مثنوی مولوی

میرسعید موسوی کریمی

حمیده طهرانی حائری

www.ketab.ir

سرشناسه	موسوی کریمی، میرسعید ۱۳۲۱ -
عنوان	چیستی زبان دین از دیدگاه اندیشمندان مسلمان؛ شش مفسر قرآن و شش دفتر مثنوی مولوی
پدیدآورندگان	میرسعید موسوی کریمی، حمیده طهرانی حائری
مشخصات نشر	قم: دانشگاه مفید، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	۲۸۳ ص.
شابک	978 - 622 - 6069 - 04 - 5
وضعیت فهرست‌نویسی	فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا (فهرست‌نویسی پیش از انتشار)
یادداشت	کتابنامه. نمایه. چاپ اول.
موضوع	۱. دین - فلسفه. ۲. دین - فلسفه - جنبه‌های قرآنی. ۳. مولوی، جلال‌الدین محمد ابن محمد، ۶۰۴-۶۷۲ ق. - معلومات - دین. ۴. مولوی، جلال‌الدین محمد ابن محمد، ۶۰۴-۶۷۲ ق. - دیدگاه درباره فلسفه دین. الف. طهرانی حائری، حمیده. ب. دانشگاه مفید. ج. عنوان.
رده‌بندی کنگره	۱۴۰۰ ج ۹/۸۸ BL ۵۱/م
رده‌بندی دیویی	۲۱۰/۱
کتابخانه ملی	۲۸۰۸ - ۰۰ - ن

چپستی زبان دین از دیدگاه اندیشمندان مسلمان
شش مفسر قرآن و شش دفتر مثنوی مولوی
میرسعید موسوی کریمی - حمیده طهرانی حائری

ناشر: انتشارات دانشگاه مفید

ویراستار: محسن ابوالفتحی

صفحه‌آرا: روح‌الله محمدی

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۶۹-۰۴-۵

چاپ اول: تابستان ۱۴۰۰

چاپ: اشراق

شمارگان: ۳۰۰ جلد

قیمت: ۵۵۰۰۰ تومان

entesharat@mofidu.ac.ir

قم - بلوار شهید صدوقی - میدان مفید - دانشگاه مفید

تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۳۰۲۲۶ - ۰۲۵ - نمابر: ۰۲۵-۳۲۹۳۵۱۷۷ - کد پستی: ۳۷۱۶۹۶۷۷۷

فهرست مطالب

مقدمه / ۷

فصل اول: زبان، فلسفه زبان و زبان دین / ۱۵

پیش درآمد	۱۷
زبان دین و مشکل ارجاع عبارات های دینی: نظریه توصیفی ارجاع و نظریه علی ارجاع	۲۱
دیدگاه های مطرح در معناداری زبان دین	۲۸
زبان دین به مثابه زبانی مهمل: ویتگنشتاین متقدم و پیروست های منطقی	۳۰
زبان دین به مثابه زبانی معنادار و غیر معرفت بخش: ویتگنشتاین متأخر و پاول تیلیش	۳۳
گزاره های دینی به مثابه گزاره های معنادار و معرفت بخش: اشتراك لفظی، اشتراك معنوی و نظریه تمثیلی	۴۱
عدم تعیین ترجمه و تفسیر: کواپن و دیویدسون	۵۴
گزاره های دینی: مراد استعمالی و مراد جدی	۵۸
گزاره های دینی: معنای حقیقی، معنای مجازی و استعاره	۶۳

فصل دوم: قرآن و زبان دین از دیدگاه اندیشمندان و مفسران مسلمان / ۷۱

پیش درآمد	۷۳
آیات ۳۱-۳۳ سوره "بقره"	۷۵
آیات ۱۹-۲۳ سوره "طه"	۸۷

۶ چستی زبان دین از دیدگاه اندیشمندان مسلمان

۸۹.....	آیه ۱۷ سوره "انفال"
۹۲.....	آیه ۱۶ سوره "ق"
۹۴.....	آیه ۲ سوره "رعد"
۹۶.....	آیه ۱۰ سوره "فتح"
۹۸.....	آیه ۱۷۲ سوره "اعراف"
۱۰۸.....	"آیه نور" از چشم انداز اندیشمندان مسلمان
۱۱۰.....	آیه "نور" و مفسران متکلم: زمخشری و فخر رازی
۱۱۲.....	آیه "نور" و مفسران فیلسوف: ابن سینا
۱۳۵.....	جمع بندی تحلیلی و نتیجه

فصل سوم: مولوی و چستی زبان دین

۱۴۱.....	پیش درآمد
۱۴۵.....	زبان دین به مثابه زبان نمادین
۱۷۳.....	زبان دین به مثابه مشترک لفظی با زبان عرف
۲۰۳.....	زبان دین به مثابه مشترک معنوی
۲۲۶.....	زبان دین به مثابه زبان تمثیلی
۲۴۸.....	خلاصه و جمع بندی تحلیلی

فصل چهارم: خاتمه و نتیجه / ۲۵۵

منابع / ۲۶۳

نمایه / ۲۷۹

مقدمه

چندی پیش، کتابی به قلم یکی از دو نویسنده اثر حاضر منتشر شد با عنوان: *درآمدی بر فلسفه زبان و زبان دین*. در مقدمه آن کتاب چنین آمده است که: «هدف این اثر عبارت است از بررسی و ارزیابی مهم‌ترین نظریه‌های مطرح در فلسفه زبان، به‌ویژه دربارهٔ مولایی چون معناداری و ارجاع و سپس در پرتو شناخت آن نظریه‌ها، بررسی و نقد رایج‌ترین نظریه‌های ارائه‌شده دربارهٔ چیستی زبان دین، تا دریابیم کدامین نظریه موجه‌تر و قابل قبول‌تر است». اثر حاضر را می‌توان به‌نوعی جلد دوم آن کتاب دانست که قصد دارد در پرتو نظریه‌های مطرح‌شده در آن کتاب، دیدگاه برخی از اندیشمندان و مفسران برجستهٔ مسلمان و همچنین مولوی را در این حوزه بررسی کند، تا دریابیم آنها چگونه درکی از زبان دین و لسان قرآن داشته‌اند.

می‌توان گفت از اساسی‌ترین توانایی‌های انسان، سخن گفتن با زبان است. زبان، علاوه بر اینکه ابزار ایجاد ارتباطات بین گروه‌های گوناگون انسانی است، استفاده‌های فرهنگی، اجتماعی و دینی فراوانی نیز داشته و دارد. فلسفهٔ زبان یکی از حوزه‌های اصلی مطالعهٔ زبان به روش عقلی و تحلیلی است که به زبان به مثابه موضوعی فلسفی می‌نگرد. در این حوزه، سه موضوع اصلی برای

مطالعهٔ زبان عبارتند از: معناشناسی^۱ (یعنی، چگونگی افادهٔ معنا به وسیله عبارات)، ارجاع^۲ (یعنی، چگونگی رابطهٔ زبان و جهان) و استعمال یا کاربرد^۳ (یا، چگونگی ارتباط آدمیان با یکدیگر با استفاده از زبان).^۴

بحث دربارهٔ ماهیت زبان دین^۵ نیز از فروع بحث‌های طرح‌شده در فلسفهٔ زبان است. البته چون تحقیق دربارهٔ ماهیت زبان دین یکی از موضوعات اصلی فلسفهٔ دین نیز است، می‌توان گفت که زبان دین، مسئلهٔ مشترک دو شاخه از معرفت، یعنی فلسفهٔ دین و فلسفهٔ زبان است. مقصود از "زبان دین" در این کتاب، زبان مورد استفاده در کتب آسمانی (ادیان ابراهیمی) و سنن منقول از انبیاء (و ائمه علیهم‌السلام در مذهب شیعه) است که عمدتاً به صورت جمله‌های مکتوب به دست ما رسیده است.

از بین همهٔ موضوعات گوناگون در فلسفهٔ زبان، می‌توان گفت بحث از معناداری و ارجاع، بیشترین تأثیر را در بحث زبان دین داشته‌اند، یعنی مسائلی چون معناداری زبان دین و چگونگی آن، ذهنی یا عینی بودن معنا، رابطهٔ بین معنا و قصد گوینده، چیستی رابطهٔ بین معنای یک واژه و ارجاع آن، چگونگی ارتباط یک کلمه یا عبارت با اشیاء خارجی، چگونگی ارجاع واژه‌ها و عبارت‌های به‌کاررفته در زبان دین، معرفت‌بخش بودن زبان دین و چگونگی آن، امکان و چگونگی استفاده از گزاره‌ها و واژه‌های زبانی متداول بین آدمیان برای سخن گفتن دربارهٔ خداوند لایتناهی، غیرزمان‌مند، غیرمکان‌مند و نادیدنی و نظایر آن. نکته‌ها و پرسش‌هایی این‌چنین باعث شده‌اند که بحث از زبان دین و چیستی آن به‌عنوان یکی از مسائل مهم و مستقل در حوزهٔ فلسفهٔ زبان و فلسفهٔ دین طرح شوند.

1. Semantics

2. Reference

3. Pragmatics

۴. سینتکس (Syntax) که عبارت است از ساختار و نحو (گرامر) زبان و چگونگی عبارت‌پردازی و جمله‌سازی، عمدتاً موضوع علم زبان‌شناسی (Linguistics) است.

5. Religious Language